

temi so npr. učiteljiščniki v Tolminu, 1923; tečaj učiteljstva v Mostu na Soči 1924; pogreb fašističnega učitelja F. Sottosantija, ki sta ga tigrovca ubila v Vrhpolju pri Vipavi oktobra 1930, slovenski interniranci v Invernii (Campobasso) okoli 1941, med njimi učitelja Franc Tratnik in Anton Rutar, pa tudi šolarji na različnih šolah. Kdaj lahko opazimo na šolskih fotografijah tudi izbrisan obraz nepriljubljene italijanske učiteljice. Tak je tudi primer zanimive notranjščine razreda šole v Tolminu okoli 1925, ki lepo dopolnjuje zapise iz šolskih zvezkov na naslovnici publikacije. Publikacijo zaključujeta seznam razstavljenih predmetov (str. 55–59) in tri strani virov in literature, ki pričajo o poglobljenem pristopu k temi. Razstava in publikacija s študijo z objavljenimi arhivskimi viri ter predavanje mlade arhivistke Milene Černe pomenijo lep prispevek k stoletnici za slovenski pouk tako usodne šolske reforme na Primorskem. Avtorica je namreč svojim predavanjem o Gentilejevi šolski reformi sodelovala tudi na znanstvenem posvetu, ki sta ga pod naslovom Ob 100. obletnici Gentilejeve šolske reforme: posledice za primorski prostor pripravila 22. septembra 2023 v Trstu Društvo slovenskih izobražencev in Študijski center za narodno spravo. Ta predstavlja predavanja s posveta na svoji spletni strani. Na koncu prvega panela je objavljen tudi prispevek Milene Černe: Gentilejeva šolska reforma in slovensko šolstvo na Primorskem.¹ Njeno predavanje pa najdemo tudi v oktobrski številki tržaške Mladike.²

Branko Šuštar

Raziskovanje zbirk izobraževalne zgodovine – 19. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk, Berlin 2023 / »Exploring Collections of Educational History« – 19th Symposium of School Museum and Collections of Educational History, Berlin 2023

Mednarodni simpoziji šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk imajo dolgo tradicijo. Prvi simpozij je bil leta 1984 in od takrat so si sledili z eno izjemo (Aurich, 1993) praktično na dve leti. Za nas prav poseben simpozij je bil leta 2013, kajti potekal je na temo povezovanja v izobraževanju v Ljubljani, in sicer v soorganizaciji ZZDS – Zveze zgodovinskih društev Slovenije, ICOM Slovenija in Slovenskega šolskega muzeja. Naslednji, 16. simpozij se je leta 2015 preselil v daljno Avstralijo (Ballarat, Victoria) ter se čez dve leti vrnil v Evropo, najprej leta 2017 na Nizozemsko (Dordrecht) in nato leta 2019 na Dansko (Kopenhagen).³ Kot

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=TwV-zoC8M8E>

² Mladika 8, 2023, str. 11–16

³ Poročila o posameznih simpozijih šolskih muzejev so objavljena v številkah Šolske kronike, kdaj tudi Arga (pregled v ŠK 2010, št.1). O ljubljanskem simpoziju poročata spletna stran <https://www.ssolski-muzej.si/slo/symposium2013.php> ter Šolska kronika 2013, št. 3 in 2019, št. 3.

prizorišče 19. simpozija je bila za leto 2021 načrtovana sončna Kreta. Toda nihče si ni predstavljal, da bo svet v vmesnem času zajela pandemija SARS-CoV-2 in življenje obrnila na glavo. Tako grški kolegi simpozija žal niso mogli organizirati in na 19. simpozij smo čakali vse do letošnjega leta, ko se je prizorišče preneslo v Nemčijo. Letošnji simpozij je potekal od 28. do 30. junija 2023, glavni organizator je bila Raziskovalna knjižnica za zgodovino šolstva v Berlinu (BBF – Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung/Research Library for the History of Education at DIPF).

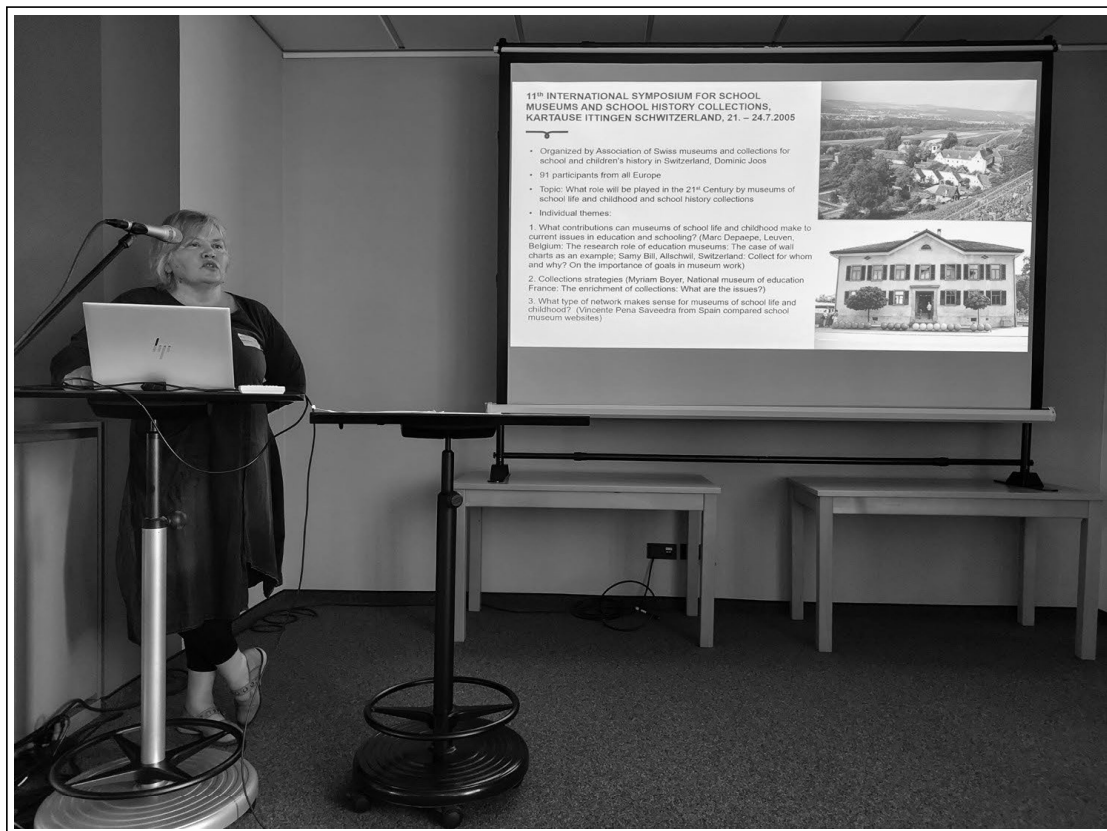
Raziskovalna knjižnica za zgodovino šolstva ima pestro zgodovino, ki ji lahko sledimo vse od leta 1876, ko je bil ustanovljen Nemški šolski muzej. Ustanovilo ga je Berlinsko okrajno združenje nemških učiteljskih društev (der Bezirksverband Berlin des Deutschen Lehrervereins) z namenom seznaniti ljudskošolske učitelje z najnovejšim učnim gradivom, deli pomembnih pedagogov, revijami in drugo strokovno literaturo. Ravno zato je imel muzej veliko učiteljsko knjižnico, ki je poleg knjig hranila tudi rokopise, medalje in grafike. Še posebej si je za zbirke prizadeval ljudskošolski učitelj Adolf Rebhuhn (1854–1924), ki je knjižnico vodil od leta 1879 do svoje smrti.⁴ Začetke delovanja Nemškega šolskega muzeja/Nemške učiteljske knjižnice v Berlinu 1876–1914 je na konferenci predstavila Monika Mattes. Zaradi prostorske stiske in pomanjkanja finančnih sredstev se je ustanova po letu 1908 omejila predvsem na delovanje knjižnice. Zbirka učnih pripomočkov je bila ukinjena (predana naprej), šolski muzej pa je bil preimenovan v Nemško učiteljsko knjižnico (Deutsche Lehrerbücherei). Skozi naslednja desetletja in različna zgodovinska obdobja je knjižnica doživljala številne spremembe glede lokacije, velikosti, obsega gradiva itd.⁵ Njeni dejavnosti lahko sledimo tudi po spletu, znana je *Pictura Paedagogica*.⁶

Današnja Raziskovalna knjižnica za zgodovino šolstva (BBF) je med drugim nasledila gradivo Nemškega šolskega muzeja in tako predstavlja prizorišče prepleta zgodovine šolstva, muzejskih zbirk, knjižničnega pa tudi arhivskega gradiva. Izhajajoč iz pestre zgodovine pa tudi iz sodelovanja pri prejšnjih simpozijih šolskih muzejev, je vsekakor bila primeren organizator tokratnega simpozija. Za pripravo simpozija so se zavzeli strokovnjaki iz biblioteke Maria-Annabel Hanke, dr. Stefanie Kollmann in Lars Müller, ki so z direktorico prof. dr. Sabine Reh in drugimi sodelavci BBF pripravili prijetno in zanimivo znanstveno in strokovno srečanje. Osrednja tema je bila Raziskovanje zbirk zgodovine izobraževanja (*Exploring Collections of Educational History*), s katero so želeli organizatorji spregovoriti predvsem o pomenu, raznolikosti in razvoju zbirk, predstaviti možnosti interdisciplinarnega zgodovinskega raziskovanja ter primere različnih načinov raziskovanja zbirk. Organizatorji so skrbno izbirali med prijavljenimi

4 BBF, Geschichte, <https://bbf.dipf.de/de/die-bbf/geschichte#o>

5 Prav tam.

6 *Pictura paedagogica*, <https://pictura.bbf.dipf.de/viewer/index/>

Uvodno predavanje (B. Šuštar, M. Hakl Saje, M. Ribarič) je predstavilo muzejske zbirke na dosedanjih simpozijih in opozorilo na sodelovanje Pedagoškega muzeja Ukrajine v Kijevu na simpozijih v Dordrechtu 2017 in Kopenhagnu 2019. Mateja Ribarič med predavitvijo teme (foto: Maja Hakl Saje).

temami in se tako vsebinsko kot s številom udeležencev prilagodili svojim možnostim. Program simpozija je s povzetki prispevkov dostopen na spletni strani organizatorja, raziskovalne biblioteke BBF.⁷

In če kaj, lahko rečemo, da je bil tokratni simpozij zares raznolik. V ne prav razsežnih prostorih biblioteke BBF v prvem nadstropju na Warschauer StraÙe 34–38 blizu berlinskega prometnega križišča v mestnem okrožju Friedrichshain-Kreuzberg se je zbralo petdeset udeležencev 19. simpozija iz 18 držav in s treh kontinentov. V treh dneh je skupaj 31 udeležencev predstavilo 21 prispevkov (nekaj predavanj je pripravilo več soavtorjev). Če smo bili do sedaj na simpoziju šolskih muzejev vajeni poslušati zlasti predavitve in projekte (šolskih) muzejev, je tokrat večina referentov prihajala iz univerzitetnega okolja. A kljub temu so bili prispevki res raznoliki in izjemno zanimivi. Susanna Gillberg in Friderika Visuri (Ebeneser Foundation and Kindergarten Museum) sta predstavili zani-

7 Exploring Collections of Educational History,
<https://bbf.dipf.de/en/news/news-from-the-bbf/smceh19>

Notranjščina Šolskega muzeja Reckahn obsega v stavbi iz 1773 razstavno predstavitev in opremljeno učilnico iz okoli 1915, ki služi tudi za muzejske pedagoške aktivnosti (foto: Branko Šuštar).

miv primer Muzeja vrtca, ki deluje v Helsinkih (Contemporary Collecting and Use of Collections on Digital Platforms in the Kindergarten Museum). Predstavljeno je bilo raziskovanje vedno zanimivih šolskih stenskih slik kot popularnih zbirk učil in raziskovalnega centra Univerze Würzburg (Katharina Uphoff, Michael Markert). Martina Kočí iz Slovaške je predstavila izzive, s katerimi so se srečevali kolegi iz Muzeja šolstva in pedagogike v Bratislavi med selitvijo zbirk (The Relocation of the Museum as an Impulse for Change of Perspective on the Creation of Collections). Sodelavci dunajske univerze in inštituta za digitalno zgodovino so nas seznanili z izobraževalnim filmom v Avstriji, Ingrid Dittrich Wiggers z univerze Brasilia pa z zbirkami otroških risb v São Paulu, Chicagu in Berlinu. Kljub izrednim razmeram (vojni) sta se vsaj v virtualni obliki simpozija udeležila tudi kolega iz Ukrajine. Oleksandr Mikhno je s plakatom predstavil digitalizacijo publikacij in zbirk Pedagoškega muzeja Ukrajine v Kijevu, medtem ko je Keira Stepanovych z videom predstavila prispevek o njihovih zbirkah z naslovom Expanding access to the collection of the Pedagogical Museum of Ukraine through virtual projects (on the example of the Accessible funds of the Pedagogical Museum project). Mednarodno raziskovanje pedagoške kulturne dediščine in projekt GLOTREC je predstavila Kerstin Schwedes, sodelavka GEI – Georg Eckert

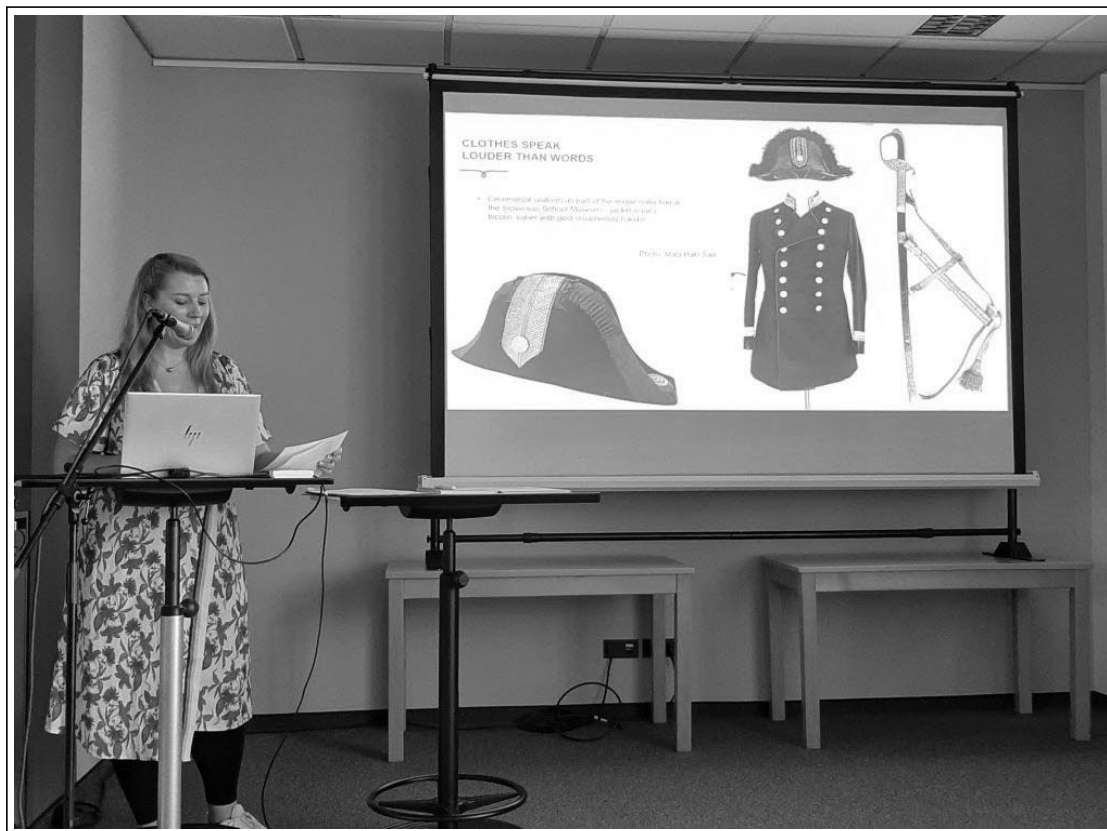

Mag. Marjetka Balkovec Debevec med predavanjem o tekstilni zbirki Slovenskega šolskega muzeja (foto: Maja Hakl Saje).

Instituta v Braunschweigu na Spodnjem Saškem. S plakatom se je predstavila tudi tema o mednarodni mreži zbirk izobraževalne preteklosti INEHC (International Network of Educational History Collections), ki nastaja v povezovanju biblioteke BBF z več muzejskimi in raziskovalnimi ustanovami v nizozemskem Dordrechtu, nemškem Wuzburgu, danskem projektu Skole Historie in z ustanovami iz Južne Tirolske.

Simpozija so se aktivno z dvema prispevkoma udeležili tudi trije predstavniki Slovenskega šolskega muzeja (mag. Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar) in predstavnica Muzeja športa (Maja Hakl Saje), ki deluje od leta 2022 kot organizacijska enota Slovenskega šolskega muzeja. Branko Šuštar, Mateja Ribarič in Maja Hakl Saje so imeli uvodno predstavitev z naslovom Perspectives of the 1984–2019 School Museums Symposiums on Museum Collections of Educational History, v okviru katere so predstavili zgodovinski okvir ter sosledje simpozijev šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk s posebnim poudarkom na simpozijih, ki so v štiridesetih letih obravnavali različne muzejske zbirke. Prispevek je bil sprejet z velikim zanimanjem, še posebej pri številnih mladih udeležencih, ki jim bogata zgodovina simpozijev ni bila znana.

Marjetka Balkovec Debevec in Maja Hakl Saje sta imeli prispevek z naslovom History of School Clothes – Presentation of the Textile Collection of the

Maja Hakl Saje predstavlja uniformo srednješolskega profesorja dr. Jakoba Žmavca (foto: Mateja Ribarič).

Slovenian School Museum Through Permanent and Occasional Exhibitions, v katerem sta predstavili tekstilno zbirko Slovenskega šolskega muzeja in njeno obravnavo v okviru različnih občasnih in nove stalne razstave. Posebna pozornost je bila namenjena svečani uniformi srednješolskega profesorja dr. Jakoba Žmavca, ki je predstavljena na stalni razstavi Šola je zakon. Predstavljena pa je bila tudi povezava Slovenskega šolskega muzeja z Muzejem športa.

Prvi dan je popoldne sledil še zanimiv ogled Raziskovalne knjižnice za zgodovino šolstva, njeno predzgodovino z razvojem Nemškega šolskega muzeja pa je naslednji dan predstavila Monika Mattes. Gostitelji simpozija so med sprehodom po študijskih in depojskih prostorih predstavili bogate zbirke knjig in učbenikov ter načine shranjevanja in prezentacije. Med predstavljenimi dragocenostmi so izstopali učbeniki z ilustracijami in pedagoška literatura. Tako smo videli Lutrovo pridigo ali nagovor, da je treba otroke obdržati v šoli. Videli smo tudi knjižico, ki je izšla v Wittembergu leta 1530 in stoji na začetku reformacijske »izobraževalne ofenzive«, več učbenikov s konca 18. stoletja pa tudi inkunabulo, povezano s Koprom. Tam je bil rojen Peter Pavel Vergerij starejši (po podatkih v našem SBL 1368/70–1444, v BBF je malo starejši). Njegovo delo *De ingenuis moribus et liberalibus* (Pravilno vedenje in izobraževanje mladostnikov, 1400–1402) predstavlja novo italijansko humanistično vzgojo in je krožilo sprva v prepisih, še bolj pa po

Udeleženci 19. simpozija šolskih muzejev in šolsk zgodovinskih zbirk na stopnišču podeželskega dvorca Rochow v naselju Reckahn (foto: Eva Schepf).

izumu tiska, saj poznamo med letoma 1471 in 1500 kar 29 različnih izdaj tega popularnega dela. Biblioteka BBF hrani pariško izdajo iz 1485, v Osrednji knjižnici v Kopru pa imajo v svoji najdragocenejši knjigi iz okoli 1475 priključene še druge pedagoške tekste.⁸

Drugi dan simpozija (29. 6.) je potekal na podeželju, v Reckahnu, vsaj 90 km zahodno oddaljenem od Berlina. Tam smo udeleženci po predstavitev tamkajšnjih muzejev in prijaznega kulturnega centra Rochow (Rochow Kultur Ensemble Reckahn), kjer smo se zbrali, spremljali še predavanja ob 250-letnici zglede šole Reckahn, danes preurejene v muzej (Silke Siebrecht-Grabig in Ariane Brill). S šolo, ki je z obiski doživljala pozornost sodobnikov, je povezan tudi priljubljen učbenik *Kinderfreund* (Otroški prijatelj) v dveh delih iz let 1776 in 1779, ki ju je pripravil F. E. von Rochow. Izhajala je tudi periodika z istim imenom. O muzejskih začetkih raziskovalne biblioteke BBF je govorila Monika Mattes. Sledila je še predstavitev dejavnosti Raziskovalnega in dokumentacijskega centra izobraževalne zgodovine Južne Tirolske, organizatorja 14. simpozija šolskih muzejev 2011 (Annemarie Augschöll Blasbichler in Sarah Zannini, Free University of Bozen-Bolzano, Italija).

8 Ivan Marković, Najdragocenejša knjiga v knjižnici. O nakupu knjige *De ingenuis moribus* Petra Pavla Vergerija starejšega, Koper-Capodistria, 2012; <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-XJHBoFHP>

Zatem smo si v Reckahnu, kakšnih 200 m stran, ogledali njihov Šolski muzej (Schulmuseum), ki z opremo in učili iz okoli 1915 razstavno napolnjuje prostore nekdanje šole. Pred muzejem je tudi spomenik leta 2019 umrlemu ustanovitelju Ottu Güntherju Beckmannu, ki je 1991 deloval s historično učilnico v grajskih prostorih, danes pa v obnovljeni znameniti stavbi zgledne šole (z nemškim napisom na ulični strani Pustite otročiče k meni ..., iz Markovega evangelija 10,14), postavljene 1773 kot prve podeželske dvorazredne šole v Prusiji. Torej smo bili tam prav ob 250-letnici! Na bližnjem pokopališču ob cerkvi je ohranjen tudi grob prvega učitelja z nagrobnikom, nedaleč stran v grajskem parku pa še izjemen spomenik temu učitelju in kantorju Henriku Juliusu Brunsu (1746–1794) z napisom Er war ein Lehrer [Bil je učitelj] na dekorativni posodi vrh postavka. Konec 18. stoletja postavljeni učiteljski spomenik, obnovljen 2004, priča o pomenu nastajajočega učiteljskega stanu. Muzej Rochow je umeščen v lepi renesančno-baročni graščini Rochow in v njej je na ogled domiselno postavljena stalna razstava, ki se osredotoča na razsvetljenstvo ter na življenje in delo Friedricha Eberharda von Rochowa (1734–1805) in Christiane Louise von Rochow, rojene von Bose (1734–1808).

Zadnji dan (30. 6.) sta Pia Russel & Graham P. McDonough najprej na kanadskem primeru Britanske Kolumbije z digitalnim projektom predstavila prisotnost domorodcev v učbenikih. Christina Thurman-Wild iz Švice (Digital Museum of Learning, Zürich) je v prispevku *Introducing the Digital Museum of Learning: Insights, Challenges, and Future Perspectives* predstavila primer preoblikovanja muzeja v digitalni muzej, do katerega je prišlo zaradi novih razmer, ki so bile posledica epidemije covida-19. O zbirkah izobraževalne zgodovine je govorila Christiana Bers (Univ. Göttingen), o neizkoriščenih možnostih interdisciplinarnega predstavljanja predmetov v šolskih muzejih pa so na primeru dveh zbirk (Schulmuseum–Werkstatt für Schulgeschichte, Leipzig, in Fondo Pizzigoni v Rimu razmišljali) trije sodelavci Univerze v Leipzigu. Muzeje izobraževanja v Turčiji je predstavila Seyma Aksoy, povezana z univerzama v Carigradu in Jeni, zbirko knjig v lizbonskem izobraževalnem muzeju João de Deus pa Elsa Rodrigues, udeleženka simpozija v Ljubljani 2013. V zadnjih predavanjih so prišle na vrsto najprej obravnave vedno privlačne zgodovine izobraževanja na razglednicah s kar preveč zavzeto označbo 'Nepričakovani viri'. Za to so poskrbeli Christian van Houwelingen, Janneke Pierhagen in Jacques Dane iz nizozemskega Dordrechta – Nationaal Onderwijsmuseum, ki nas je leta 2017 gostil na simpoziju. Jeffrey Saletnik (Indiana University Bloomington) je predstavil delovanje Josefa Albersa (1888–1976), učitelja in kasneje predavatelja na šoli za arhitekturo in umetnost Bauhaus ter njegovo povezanost s 1910 odprtim Vestfalskim šolskim muzejem v Dortmundu, ko so šolski muzeji še skrbeli tudi za sodobna učila. Simpozij je sklenila špansko-italijanska predstavitev José Martínez Ruiz-Funes, José Pedro Marín (Univ. Murcia in Complutense Madrid) in Francesca Davida Pizzigoni (INDIRE, Firenze), tudi sodelavka naše revije leta 2009. V prispevku so predstavili kataloge proizvajalcev učil in zbirk kot priložnost za sistemizacijo sedanjih muzejskih zbirk.

Posamezni šolski/pedagoški muzeji so bili predstavljeni s predavanji o zbirkah, drugi v diskusiji in z udeleženci simpozija (tako šolski muzeji iz Leipziga, Bremna, pa tudi iz latvijske Rige in estonskega kraja Palamuse). Potovanje z vla-

Šolski muzej Leipzig – informacije na šolski tabli z vabilom na obisk muzeja (foto: Branko Šuštar).

kom na konferenco je omogočilo še obisk aktivnega šolskega muzeja v Leipzigu (Schulmuseum – Werkstatt für Schulgeschichte/Šolski muzej – delavnica za zgodovino šolstva), ki ga zaznamujejo postopno postavljene razstave in pedagoška dejavnost, ki se razvija na osnovah, oblikovanih pod vodstvom Elke Urban, aktivne tudi v mednarodnih stikih. Organizatorji so nam v Berlinu prijazno omogočili tudi pregledovanje gradiva biblioteke BBF in za nas zanimive literature, zvečer pa so nas dvakrat pospremili do tradicionalnih lokalov v mestu in v zeleni okolici, s čimer so omogočali nadaljnje strokovno povezovanje in druženje udeležencev ter spoznavanje večernega utripa Berlina.

V Berlinu smo si ogledali še nekaj znamenitosti in drugih muzejev, predvsem muzeje na znamenitem muzejskem otoku (npr. staro umetnostno galerijo z razstavo secesije v Alte Nationalgalerie). Osupljivo je bilo v živo videti doprsni kip egipčanske kraljice Nefretete (Ägyptisches Museum und Papyrussammlung). Vreden pozornosti je še Nemški zgodovinski muzej (Deutsches Historisches Museum) pa tudi Muzej DDR z izobraževalnimi vsebinami tistega časa. V obnovljenem kraljevskem gradu vladarske rodbine Hohenzollern deluje nov Humboldt Forum (»več kot muzej«) z etnološkimi zbirkami s celega sveta ter več razstavami, tudi eno o življenju s smrtjo (un_endlich. Leben mit dem Tod). Srečevali smo tudi razstavne poudarke ravno končanih paraolimpijskih iger. Skupaj s celotno vsebino

simpozija smo pridobili še nove muzeološke spodbude za nadaljnje delo. Poleg Branderburških vrat in drugih znamenitosti mesta smo si nedaleč ob biblioteke BBF ob reki Spree ogledali tudi galerijo na prostem. Tu smo našli najdaljši del ohranjenega berlinskega zidu, katerega padec je zaznamoval tok zgodovine in česar se vsebinsko dotaknemo tudi na stalni razstavi Slovenskega šolskega muzeja.

Tridnevni simpozij šolskih muzejev kaže, da se poleg spreminjajočih se muzejev izobraževanja spreminjajo tudi njihova srečanja. 19. simpozij v Berlinu je bil priložnost za učenje, deljenje izkušenj, izzivov in primerov dobrih praks, predvsem pa je bil priložnost za povezovanje in navezovanje stikov za nadaljnje sodelovanje s kolegi iz sorodnih muzejev v tujini.

Maja Hakl Saje, Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Branko Šuštar

Zgodovina izobraževanja na konferenci ECER v Glasgowu avgusta 2023. Vrednotenje različnosti v izobraževanju / The Value of Diversity in Education

Vedno je zanimiv pogled na zgodovino izobraževanja od zunaj. Kaj zanima druge muzeje, šole in raziskovalce pedagoške in šolske zgodovine? Poleg 19. mednarodnega simpozija šolskih muzejev, ki je potekal junija 2023 v Berlinu, sta bili v tem letu še dve mednarodni konferenci o zgodovini izobraževanja: ISCHE in ECER. Sredi kar prevročega počitniškega julija je bila na univerzi Eötvös Loránd University v ne tako oddaljeni Budimpešti že 44. letna konferenca ISCHE (International Standing Conference for the History of Education).¹ Potekala je na temo šolskih reform (Histories of Education and Reform: Traditions, Tensions and Transitions) in nekaj vtisov o konferenci je dostopnih tudi na spletu.² Tudi v letu 2022 je bila konferenca ISCHE organizirana pravzaprav v naši soseščini, v prav tako dosegljivem Milanu, kjer je bila v lepih prostorih na Katoliški univerzi v ospredju izobraževalna tehnologija oz. učila. S temo, ki je vsebinsko blizu tudi pedagoškim muzejem, se lahko seznanimo tudi v spletni knjigi povzetkov. Slovenski prispevek na tem vsebinsko živahnem letnem srečanju ISCHE je predstavil v mednarodni perspektivi nekaj učbenikov v slovenščini in hrvaščini, ki so okoli leta 1914 izšli doma in v izseljenstvu.³

Na veliki letni pedagoški konferenci ECER (European Conference on Educational Research), ki jo z več kot 3000 udeleženci pripravlja EERA (European Educational Research Association), je tematika zgodovine izobraževanja le en

1 ISCHE, <https://www.ische.org/ische-conference/past-conferences/>

2 ISCHE 44, <http://www.reformpedagogiaegyseg.hu/ische-44/>

3 B. Šuštar, New ABC Books in The Homeland And Emigration – Primers in South Slavic Languages Around 1914 in AustriaHungary, Chile And USA, pp. 122–123, <https://www.ische.org/wp-content/uploads/2023/01/Book-of-Abstract-ISCHE-43-rev.pdf>